

országon, épúgy, mint a mohácsi vész előtt a királyok hatalma. Sopron-megyében az Eszterházy herczegek erélyesen pártfogolják őket, különösen Eszterházy Pál, a «Mars Hungaricus» szerzője, ki 1655-ben kicsikarja a makacs Soprontól a zsidók szabad bemehetésének jogát. Ugyanezt teszik Draskovits Miklós és Battyányi Kristóf grófok. Éjjeli szállást azonban nem adnak Sopronban zsidóknak és dupla vámot rónak rájuk. 1740-ben minden oldalról szorongatva, a sopron- és vas megyei zsidók előtt megnyílik a város. A kor szelleme mind több engedelményt követel és 1766. már a zsidók hétfőtől péntekig a városban szabadon időzhettek és mindennemű dolgokkal üzérkedhettek. II. József alatt ébredni kezd a szabadság és az 1781. okt. 24-én kibocsátott türelmi rendelet nagyot lendít a zsidók fölzsabadításának ügyén is. A földművelés, fuvarozás, szabó, varga, kőműves, ácsmesterség, festészet, szövés stb. gyakorlása rendre megengedett nekik. 1785. eltörlik a rájuk kivetett személyvámot.

E közben a francia forradalom érlelte szabadságeszmék hazánkba is eljutottak és az 1790. országgyűlésen szóba került a valláskérdés, tehát a zsidóügy is. Ezalatt két zsidó fölhasználja az alkalmat és merészen letelepedik Sopronban, hol 1526 óta zsidó állandó lakással nem bírt. A város nem távolíthatja el őket a zsidóügy letárgyalásáig, mi 1825-ben következik be: ekkor pedig megengedik a zsidóknak, hogy országszerte lakhatnak, sőt még a szabad királyi városokban is szerezhethet minden család egy-egy házat, azon korlátozással, hogy a zsidók az összes házaknak csak egy százalékát bírhatják. A karok és rendek egyhangúlag elfogadják e javaslatot, csupán csak három város ellenezte: Sopron, Pozsony és Lőcse.

1840-ben alakult meg a soproni zsidó hitközség, melynek története már a jelenkorba vág. Az 1891-iki népszámlálás szerint a gyülekezet 1632 lelket számlált.

— k. —

Grádeczi Stansith Horváth Gergely és családja. Történelmi korrajz a XVI. század második felében. Írta és a „Szepesmegyei történelmi társulat“ segélyezésével a millennium alkalmából kiadta *Weber Samu*. Késmárk, 1896, Sauter Pál nyomása. Kis nyolcadrét, 148 lap, ára? Kapható a szerzőnél.

Az ezredév alkalmából megjelent monografiák egyik darabja, melyet azonban csak most kapott meg folyóiratunk szerkesztősége.

G. S. Horváth Gergely életrajzában a szorgalmas szepesbélai lelkész olyan férfi életét mutatja be, ki egész életében szóval és tettel a protestáns eszme embere volt. Hitbajnok és iskola-alapító, ki a tudományt híven fejlesztette, istápolta, a valláserkölcsei életet gondosan ápolta és az egyházat, iskolát nagy áldozatokkal támogatta. Tette pedig mindezt nem haszonlesésből, hanem meleg ügyszeretet-

ből és szent lelkesedésből, híven áldozva e szent czélokra idejét, vagyonát, munkásságát és ifjú életét.

A kis monográfia 11 fejezetre oszlik, melyek elseje a Horváth-család szepesi otthonát, a regényes fekvésű Nagy-Eőrt írja le, fekvésében, mult és jelen viszonyaiban. Nagy-Eőr ősrégi hely, 1556-ban ruházta át Ferdinánd király H. Márkra, hithősünk édes atyjára. A család egész 1801-ig bírta, a mikor a férfiág kihaltával női ágon a Szirmay, illetve a b. Mednyánszky-családra szállott.

A II. fejezetben hithősünk atyjának Horváth Márknak a törökök ellen Szigetvár védelmében kifejtett vitézségét, Ferdinánd király által a Varkoch-család szepesi birtokaival való megjutalmaztatását és bárói rangra emeltetését beszéli el szerző; egyszersmind elmondja, mily buzgó támogatója volt H. Márk Baranyában a reformációnak, mily benső barátságban élt Szegedi Kis Istvánnal s mennyit köszönhet az áldozatkész főurnak a dunamellék reformációja. A III. fejezet H. Márk és kiskorú fia, H. Gergely vagyoni viszonyainak ismertetésével foglalkozik, kik egyik leggazdagabb főúri családja voltak az országnak.

Horváth Gergely Körmenten, 1558. aug. 1-én született; édes anyját korán, atyját szintén nemsokára elveszítvén, neveltetését mostoha anyja és gyámja, Nádasdy Tamás nádor tiszta protestáns szellemben vezették. Tanult Wittenbergben és Strassburgban; megfordult Baselben, Genfben, Paduában, Nürnbergben, Boroszlóban, Drezdában, Prágában. (IX. fej.). Tudományos műveltségét bizonyítja az, hogy Wittenbergben tanári rangot nyer és előadásokat tart, itthon szép könyvtárt szerez, maga is irogat (V. fej.) s Nagy-Eőron magasabb iskolát alapít 1584-ben, ebben dialektikát, retorikát és etikát ad elő. E mellett a nagy-eőri egyháznak is buzgó patronusa, szép templomának áldozatkész építtetője volt (VI. fej.), sőt a szomszédos szepességi helységek s különösen Szepes-Béla városa is sok jót látott H. Gergelytől és utódjaitól (VII. fej.). Részt vesz kora tudományos és különösen theologiai harcaiban is s mint buzgó lutheránus, «De coena Domini» cz. 1588-ban megjelent művében küzd a crypto-calvinisták ellen, megjelenik a híres csepregi colloquiumon 1591-ben, melynek történetét maga Horváth Gergely írta meg. Majd a bártfai, eperjesi, lőcsei, késmárki synoduson és colloquiumon igyekezett az úrvacsora miatti szakadásnak elejét venni, de fájdalom, sikertelenül (VIII. fej.).

Horváth G. korán 1597. jan. 4-én 49 éves korában halt meg, neje, Sembery Euphrosina még korábban, 1896. okt. 9-én hunyt el. Két fiok, Márk és Boldizsár korai árvaságra jutottak (X. fej.), de derék emberekké nevedtek. Márk egészen atyja nyomdokain haladt: tudós tanár és buzgó iskolapártfogó volt. A nagy-eőri iskolánál alumneumot alapított. Hasonló szellemben működtek utódai is, kik a XVII. század végén üldözött protestánsoknak buzgó oltalmazóik voltak, s kik közül később is áldozatkész egyházi felügyelők kerül-

tek ki (X. fej.). Sőt a szomszédos Svabócz, Batizfalva, Késmárk és Nagy-Lomnicz egyházai és tanintézetei is sokszorosan élvezték a hitbuzgó Horváth-család nagylelkű áldozatkészségét (XI. fej.).

Mindezeket a dolgokat eredeti források alapján nagy szorgalommal, alapos tudással és lelkiismeretes pontossággal írta meg Wéber, kinek oly sok érdeme van a Szepesség és a felvidék történetének feldolgozása körül. Az értékes monográfiával néhány eredeti oklevél szövegét is kinyomatta. E tekintetben Wéber könyve megbízható forrásmű. Sajnos azonban, hogy a mű hiányos kidolgozása s különösen idegenszerű nyelvezete messze mögötte marad az adatgyűjtésben oly kiváló szorgalomnak és történetírói megbízhatóságnak. Am azért tudományos értéke így is van a munkának s elismerésünket így is készséggel nyilvánítjuk a nagyszorgalmú szerzőnek.

Váradi F.

Értesítő a nemzetközi unitárius konferenciáról. Az intéző bizottság közreműködésével szerkesztette *Boros György* titkár. Magyar és angol nyelven. Kolozsvár, 1897. Gombos F. nyomása, 182 + 18 lap, ára?

A hazai unitáriusok angliai és amerikai hitfelek részvételével a millennium alkalmából nagyszabású konferenciát tartottak Budapesten, 1896. szept. 6. és 7. napjain. Ennek a konferenciának a lefolyását, jegyzőkönyvét, az üdvözléseket, a beszédeket és felolvasásokat közli a fenti cím alatt megjelent csinos kiállítású, két nyelvű Értesítő.

A konferenciát megnyitó isteni tiszteleten *Gál Miklós*, budapesti lelkész tartotta az imádságot, *Ferencs József* püspök az alkalmi beszédet. Az angol és amerikai vendégeket báró *Petrichevich* Horváth Kálmán főgondnok és *Székely* Ferencz, budapesti gondnok üdvözölte. A köszönő válaszokat *Dowson*, a brit és külföldi unitárius társulat elnöke, *Williams*, az amerikai unitárius társulat képviselője mondták, míg *Fayler* versben üdvözölte a konferenciát, *Tagart* L. és *dr. Chester* az ifjúsághoz intéztek beszédeket.

A beszédek és felolvasások során *Dániel* Gábor főgondnok elnöki megnyitója, *Boros György* jelentése, *Péterfi* Dénes lelkész felolvasása (A mi a vallásban változó és maradandó), *Dowson* felolvasása (Az unitarizmus jelen állása és kilátása Angliában), *dr. Smith* értekezése (A biblia-tudomány), *Kozma* Ferencz tanfelügyelő tanulmánya (A lelkészi hivatás jelentősége egyházi, vallási és nemzeti szempontból) s végül *Ferencs József* püspök záróbeszéde olvasható.

A beszédek, felolvasások és tanulmányok következetes unitárius szellemben vannak tartva, a mi egészen természetes. S ha más lélek és más szellem nyilatkozik is meg munkálataikból, mint